

CRNA GORA

MINISTARSTVO NAUKE

ODRŽIVI I ZDRAVSTVENI TURIZAM

Rezultati procesa preduzetničkog otkrivanja

Pripremili: S3 tim sa ekspertima Marjana Majerič i Aleš Pevc, TPLJ

Datum: inicijalno 08. 06. 2018, jul, avgust i septembar 2018. godine

ODRŽIVI I ZDRAVSTVENI TURIZAM

VIZIJA

Crna Gora kao međunarodno prepoznata destinacija održivog i zdravstvenog turizma sa cjelogodišnjom i diverzifikovanom turističkom ponudom baziranoj na principima održivosti, jednakosti, kompetitivnosti, inovativnosti i autenticnosti.

CILJEVI SEKTORA

- Pozicioniranje Crne Gore kao visokokvalitetne turističke destinacije na međunarodnom nivou.
- Zaštita i unaprjeđenje prirodnih resursa u skladu sa opredjeljenjima koje promoviše ekološka država Crna Gora.
- Razvoj naučnoistraživačkih centara, poslovnih modela i preduzetništva za ostvarivanje cjelogodišnje diverzifikovane i zdravstveno- turističke ponude.
- Razvoj novih i unaprjeđenje postojećih smještajnih i medicinskih kapaciteta koji će povećati kvalitet turističke i zdravstvene ponude.
- Razvoj holističkih i „spa&welves“ kapaciteta ulaganjem u zdravstvenu i turističku infrastrukturu i promociju.
- Podizanje nivoa zdravstveno-turističke ponude uvođenjem inovativnih tehnologija, usluga i proizvoda u oblasti zdravstvenog turizma koji će kao finalni proizvod biti dio ukupne turističke ponude.
- Podizanje nivoa usluga kao i unaprjeđenje održivog turizma (aktivni, seoski, kulturni, vjerski ...).

Razvoj novih i unaprjeđenje postojećih turističkih i medicinskih kapaciteta

Uvođenje inovativnih tehnologija u oblasti održivog i zdravstvenog turizma

CILJEVI 2022

- Povećanje turističkog prometa po prosječnoj godišnjoj stopi rasta od 5% godišnje.
- Rast i razvoj zdravstvenog turizma mjeren kroz rast turističkog prometa po prosječnoj stopi od 5% godišnje;
- Povećanje ukupne potrošnje turista u sferi zdravstvenog turizma, po prosječnoj stopi od 5% godišnje;
- Najmanje dva pilot projekta iz zdravstvenog turizma u cilju jačanja konkurentnosti kroz unaprjeđenje kapaciteta (prostor, kadar, oprema)

FOKUSNA PODRUČJA I TEHNOLOGIJE

Identifikovna fokusna područja i tehnologije, koja imaju velik potencijal:

- Nautički turizam.
- Kongresni („MICE“) turizam.
- Ruralni/Agro/ gastro turizam.
- Šumski i planinski turizam.
- Vjerski/religiozni turizam.
- Kulturni i kreativni turizam.
- Aktivni/avanturistički turizam (planinarenje, biciklizam, splavarenje i dr.)
- Sportsko-rekreativni turizam
- Speleološki turizam
- Upotreba naprednih tehnologija u onkologiji (hadronska terapija za liječenje malignih bolesti i biomedicinska istraživanja teških jona i protona) i uloga Crne Gore u regionalnom projektu osnivanja Instituta za održive tehnologije u jugoistočnoj Evropi (SEEIIST)
- Inovativni i standardni terapijski i rehabilitacioni programi: oboljelih od hroničnih nezaraznih bolesti, nakon ortopedskih intervencija, neuroloških pacijenata, sportista, djece, tretman i rehabilitacija zavisnika od psihoaktivnih supstanci, multidisciplinarna dijagnostika, tretman i rehabilitacija djece sa autizmom; proizvodi i usluge balneoterapije, talasoterapije, helioterapije, terapije sa solju, psamoterapije (pijesak) aeroterapije i terapije mineralnom vodom.
- Preventivni programi: skrining kardiorespiratornih bolesti i sa personalizovanim programima prevencije hipertenzije, srčanog i moždanog udara (HISPA); antistres i program mršavljenja, detoks program, program ljepote.
- Program palijativne njege i suportivna njega i rehabilitacija oboljelih od karcinoma i drugih stanja koja značajno redukuju kvalitet i dužinu trajanja života; programi provođenja preostalog dijela života u uslovima bezbjedne zdravstvene njege („end-of-life care“).
- Proizvodnja i razvoj farmakoterapija koristeći komparativne prednosti Crne Gore (ljekovito i aromatično bilje, ljekovito blato, živi svijet iz mora).
- Nutricionizam: ulaganje u tehnologije za proizvodnju ljekovitog bilja i prehrambenih proizvoda koji doprinose poboljšanju zdravlja, a koji, osim osnovnih prehrambenih vrijednosti, uključuju i dodatne nutraceutike (prirodni zdravi proizvodi, dodaci prehrani, funkcionalna i obogaćena hrana) i gastronomije (fokus se stavlja na lokalni identitet, hranu, ljekovite činioce i znanje u njihovoj primjeni).
- Specifični medicinski servisi: usluge iz oblasti stomatologije, oftalmologije, estetske hirurgije, program in vitro fertilizacije, formiranje biobanke, program hemodijalize i dr.

EMPIRIJSKE OSNOVE I KONKURENTSKA PREDNOST CRNE GORE

Turizam iz godine u godinu sve snažnije opravdava ulogu strateške privredne grane, posebno imajući u vidu činjenicu da njegovo ukupno učešće u BDP kontinuirano raste (23,6% u 2017. godini – izvor Svjetski savjet za putovanja i turizam), što je slučaj i sa ostalim pokazateljima - broj turista, ostvarenih noćenja, te prihoda iz ovog sektora. Sektor turizam je u 2017. godini, direktno i indirektno, generisao preko 19% od ukupne zaposlenosti. Uspješan razvoj turizma ima multiplikativan efekat i na druge privredne grane – poljoprivredu, građevinarstvo, trgovinu, saobraćaj i druge djelatnosti. U odnosu na 2010. godinu, prihodi i broj noćenja su porasli za 50%. Prihodi od turizma su u periodu od 2013. do 2017. godine, porasli za 44,1%. Prema procjenama Svjetskog savjeta za putovanja i turizam, za naredni desetogodišnji period očekuje se rast ukupnog doprinosa turizma BDP-u po stopi od 3,9% prosječno godišnje.

Poboljšanje nivoa konkurentnosti na međunarodnom turističkom tržištu ostvaruje se kroz originalnost/osobenost i kvalitet pojedinih segmenata ponude. Karakteristike Crne Gore koje se ogledaju u povoljnoj geografskoj poziciji, tj. blizini većim evropskim centrima, brojnim prirodnim i kulturnim raznolikostima skoncentrisanim na relativno malom prostoru, mogućnosti da se većina atraktivnih lokacija može obići u toku jednog dana, omogućavaju da turistički proizvod Crne Gore bude atraktivan za veliki broj emitivnih turističkih tržišta sa kojih se putuje tokom čitave godine.

Turizam je važan instrument regionalne saradnje i snažan katalizator procesu evropskih integracija. Regionalno povezivanje u turizmu predstavlja budućnost razvoja i konkurentnosti ove privredne grane i nužan je preduslov za prosperitet i potencijal u razvoju inovativnog i održivog turizma s fokusom na diverzifikaciju turističkih proizvoda i rješavanje pitanja sezonalnosti. Kada je riječ o perspektivama razvoja turizma Zapadnog Balkana, Svjetska turistička organizacija (UNWTO) predviđa nastavak povoljne razvojne tendencije i u narednih 10 godina. Dugoročni programi ekonomske stabilizacije zemalja Regiona dali su značajno mjesto turizmu u cjelokupnom društvenom i privrednom razvoju.

Atraktivnost Crne Gore se ogleda u činjenici da su se na svega 190km vazdušne linije između dvije najudaljenije tačke naše države smjestile i mediteranska i kontinentalna klima, 40 jezera – među kojima je i najveće na Balkanu, 2883 biljne vrste (25% evropske flore na 0,14% teritorije Evrope), 5 nacionalnih parkova, jedna prašuma, rijeka sa najdubljim kanjonom u Evropi, jedini fjord na Mediteranu. To znači da turistima može da pruži jedinstven doživljaj sklopom raznovrsnih faktora kao što su klima, reljef, flora i fauna koji zbog svoje privlačnosti i ljekovitosti predstavljaju snažni podsticaj za turistička putovanja. Blagotvorno djelovanje morske klime u svim godišnjim dobima, boravak na nadmorskoj visini od 500-1000m i preko, sa povoljnim, umirujućim djelovanjem na osobe sa neurozama, anemijom, bolestima disajnih puteva, alergijama, na rekonvalescente, navodi na potrebu optimalnog korištenja ljekovitosti prirodne sredine u Crnoj Gori (UNESCO).

Crna Gora je prepoznata kao područje bogato religioznim i kulturno-istorijskim znamenitostima (Ostrog, Filarmosa, ruka Jovana Krstitelja, Kuran Husein Paše Boljanića, manastiri i crkve, džamije, katedrale, spomenici iz rimskog i ilirskog perioda, ostavština četiri crnogorske

dinastije, Njegošev mauzolej, Kotor-grad pod zaštitom UNESC-a, Budva, Risan, Herceg Novi, 40 kulturnih dobara na Skadarskom jezeru, Svač kod Ulcinja).

Zdravstveni turizam svakako može biti potencijalno vodeći proizvod u turističkoj ponudi Crne Gore ako se u obzir uzmu kriterijumi atraktivnosti i konkurentnosti, kao i komparativne prednosti. Komparativne prednosti podrazumijevaju kvalifikovan kadar i dobru reputaciju zdravstvenih usluga, konkurentne cijene, blizinu velikim emitivnim tržištima, prirodne ljepote i povoljnu klimu, sigurnost zemlje kao i dugu tradiciju u turizmu. Od posebnog je značaja činjenica da je crnogorski zdravstveni sistem u 2017. godini napredovao za 9 mjesta na osnovu izvještaja Evropskog zdravstvenog potošačkog indeksa i da se nalazi na 25. mjestu u Evropi. Cijene zdravstvenih usluga u Crnoj Gori su veoma niske u odnosu na zemlje Zapadne Evrope i jednog broja zemalja Balkana. Važno je istaći da Fond za zdravstveno osiguranje Crne Gore ima zaključene Ugovore o pružanju zdravstvenih usluga sa 23 evropske zemlje.

Zdravstveni turizam kao oblik turizma od posebnog značaja doživljava veliku ekspanziju i predstavlja jedan od najbrže rastućih segmenata svjetske turističke ponude. Tržište medicinskog turizma na globalnom nivou će u sledećih pet godina rasti po godišnjoj stopi od 19%. Turizam i zdravlje su osnovni stubovi posvećenosti održivom razvoju, a saradnju između sektora turizma i zdravstva u Crnoj Gori omogućuje postizanje sinergijskog efekta u cilju unapređenja zdravstvenog turizma i cjelogodišnje turističke sezone. Crna Gora sa svojom geografskom pozicijom, obiljem prirodnog bogatstva, bogatom kulturnom baštinom i raznovrsnom ponudom u segmentu rehabilitacije, prevencije, stomatologije i estetske hirurgije posjeduje sve uslove da postane prepoznatljiva destinacija zdravstvenog turizma.

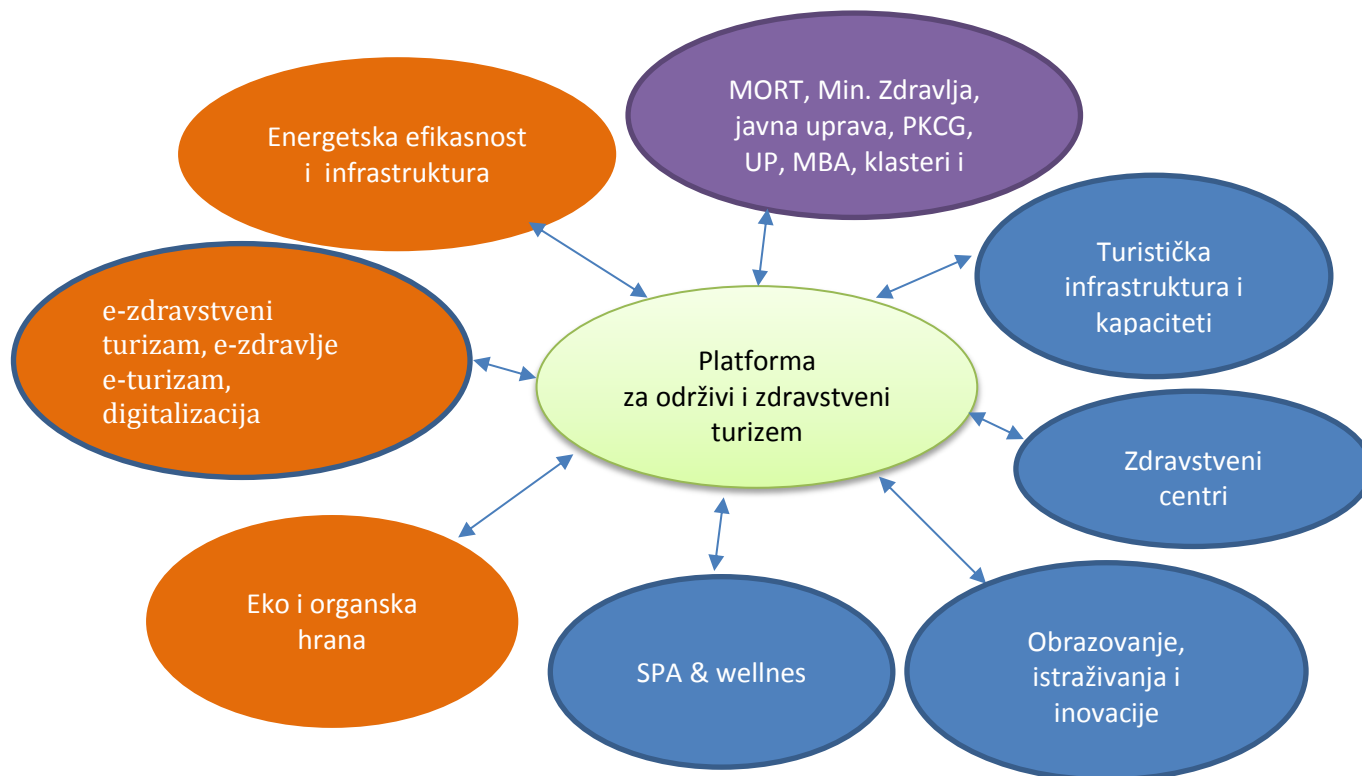
SINERGETSKI EFEKTI U ODNOSU NA OSTALE PRIORITETNE SEKTORE

	Primjeri sinergije sa održivim i zdravstvenim turizmom
Novi materijali i održive tehnologije	<ul style="list-style-type: none">• Izgradnja novih i revitalizacija postojećih turističkih i zdravstvenih objekata• Izgradnja novih i revitalizacija postojećih saobraćajnica• Nove pješačke i biciklističke staze
Obnovljivi izvori energije	<ul style="list-style-type: none">• Energetska efikasnost• Hibridni energetske sistemi• Solarna energija• Stanice za punjenje električnih prevoznih sredstava
Održiva poljoprivreda i lanac vrijednosti hrane	<ul style="list-style-type: none">• Proizvodnja organske hrane, proizvodnja hrane i preparata na bazi meda i ljekovitog bilja• Jačanje ruralnog i zdravstvenog turizma sa ponudom lokalne hrane i tradicionalnih specijaliteta• Agroturizam, enološki i gastro turizam• Proizvodnja i prodaja ljekovitog bilja, eteričnih ulja, kozmetičkih, spa i dr. preparata
ICT	<ul style="list-style-type: none">• E-turizam• E-vizitor• E-zdravlje• Aplikacije za zdravstveni turizam• Vr/ar virtuelna realnost• Zdravstveni informacioni sistemi (digitalizacija)• Telemedicina

- e- Crna Gora model za visoki turizam – oslonjen na ICT

SKICA PRIJEDLOGA PLATFORME ZA ODRŽIVI I ZDRAVSTVENI TURIZAM

Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo nauke, Ministarstvo zdravlja i druge relevantne javne institucije, uz podršku PKCG (kroz organizaciju klastera), Unije poslodavaca, MBA i organizacija civilnog društva, su ključni za kreiranje i sprovođenje strategije sektora koja omogućuju ostvarivanje zacrtanih ciljeva razvoja i diversifikaciju turističke i zdravstvene ponude. Za promociju turizma na nacionalnom nivou zadužena je Nacionalna turistička organizacija Crne gore, a na lokalnom lokalne turističke organizacije.

SWOT ANALIZA

PREDNOSTI

- Prirodne ljepote - 5 nacionalnih parkova i 4 parka prirode.
- Bezbijednost zemlje (Crna Gora članica NATO-a)
- Raznolikost turističke ponude na malom geografskom prostoru.
- Vjerski/religiozni turizam.
- Kulturno istorijski turizam.

- Povoljni klimatološki parametri (broj sunčanih dana na jugu, broj vjetrovitih dana na jugu, broj sniježnih dana na sjeveru itd.).
- Raspoloživost i raznovrsnost prirodnih resursa za sve vidove turizma povezanih sa prirodom (zdravstveni, agro, avanturistički, sportsko- rekreativni, i dr.).
- Prirodni faktori: morski peloid, mineralna voda, ljekovito i aromatično bilje.
- Blizina Crne Gore u odnosu na potencijalne korisnike usluga u zdravstvenom turizmu
- Ekološka očuvanost i obilje prirodnih faktora
- Konkurentne cijene

SLABOSTI

- Slaba avio povezanost kao i generalna dostupnost turističke destinacije.
- Zimska sezona je nedovoljno iskorištena.
- Nedostatak hotela visoke kategorije u planinskoj regiji.
- Neadekvatno upravljanje komunalnim otpadom.
- Nedovoljno stručnog kadra za podršku turističkoj ponudi.
- Neadekvatna statistika i nepostojanje satelitskih računa za oblast zdravstva i oblast turizma.
- Izražena sezonalnost.
- Nedovoljno diverzifikovana turistička ponuda
- Djelimično zastarjela postojeća zdravstvena oprema i tehnologije.
- Funkcionalni i estetski nedostaci terapijskih prostora, objekata i njihove okoline.
- Neusklađenost zakona iz oblasti zdravstva i turizma
- Funkcionalni i estetski nedostaci dijagnostičkih, terapijskih i rehabilitacionih prostora, objekata i njihove okoline
- Nedovoljna razvijena systemska nacionalna promocija zdravstvenog turizma
- Nepostojanje akreditacije i sertifikacije zdravstvenih ustanova koje pružaju usluge zdravstvenog turizma
- Nepostojanje tržišne opredijeljenosti zdravstvenih ustanova

ŠANSE

- Potencijal cjelogodišnje i sezonske ponude svih oblika turizma.
- Blizina emitivnog evropskog tržišta kao i mogućnost pozicioniranja na tržištu Kine, S. Amerike, Srednjeg i Bliskog Istoka.
- Turistička i zdravstvena valorizacija zaštićenih prirodnih područja.
- Postojeći kapaciteti na polju rehabilitacione medicine, in vitro fertizacije, stomatologije, oftalmologije, estetske hirurgije, onkologije i program hemodijalize.

- Ljudski resursi i dobra reputacija u pružanju zdravstvenih usluga
- Starenje populacije i porast incidence i prevalence hroničnih nezaraznih bolesti
- Razvoj putne infrastrukture.
- Uvođenje standarda kvaliteta u zdravstvenom turizmu.
- Porast potrebe za inovativnim rehabilitacionim i preventivnim programima.
- Upotreba naprednih tehnologija u onkologiji (hadronska terapija) i uloga Crne Gore u regionalnom projektu osnivanja Instituta za održive tehnologije u jugoistočnoj Evropi (SEIIST)
- Rast potražnje za uslugama zdravstvenog turizma.
- Nedovoljna iskorišćenost kapaciteta u zdravstvenim ustanovama.
- Mogućnost većeg korišćenja turističkih kapaciteta
- Porast svijesti o potrebi ulaganja u sopstveno zdravlje
- Porast potrebe za inovativnim terapijsko-rehabilitacionim i preventivnim programima u kontekstu proširenja zdravstvenog osiguranja na usluge preventive u EU
- Rast potražnje za uslugama medicinskog turizma u oblastima stomatologije, oftalmologije, plastične hirurgije, ginekologije (in vitro fertilizacija)
- Potencijal za otvaranje novih radnih mjesta i kompanija iz ove oblasti

PRIJETNJE

- Konkurencija na regionalnom i globalnom nivou.
- Brzi razvoj medicinskih tehnologija koji nameće potrebu za stalnim visokim investicijama.
- Nedovoljno brzi razvoj ponude i nepunjenje kapaciteta u područjima zavisnim od sezonskog učinka.
- Rastući nivo očekivanja korisnika.
- Klimatski faktori (požari i poplave).

POLITIKE ZA PODRŠKU SEKTORU

- Fokus na gotovim visoko sofisticiranim proizvodima i ciljanom Master planu - objedinjen paket usluga u zdravstvenom turizmu.
- Reforma kurikulumuma za zdravstvo i turizam - interdisciplinarne studije za područje zdravstvenog turizma.
- Reforma kurikulumuma za zdravstvo i socijalni rad – interdisciplinarne studije za liječenje zavisnika (psihološki tretman, specijalni pedagozi, medicinsko osoblje, socijalni radnici, terapijski rad - muzikologija, životinje, itd.), palijativna njega, „End-of-Life care“...
- Unaprjeđenje zakonske regulative – osiguranje, standardizacija i akreditacija.

- Razvoj resursnog centra (standardizacija, edukacija, investiranje,...).
- Pripreme na slobodni protok pacijenata u EU.
- Unaprjeđenje politike upravljanja otpadom.
- Finansiranje za pripremu i implementaciju inovativnih ideja iz sektora.
- Unaprjeđenje zakonske regulative kojom će se prepoznati mjesto i uloga zdravstvenog turizma u sistemu Crne Gore (izrada strategije razvoja zdravstvenog turizma je u toku).
- Priprema standardizacije, sertifikacije i osiguranja za oblast zdravstvenog turizma.
- Transparentnost i edukacija svih zaposlenih u zdravstvenom turizmu o osnovnim informacijama (npr. kulturni sadržaji, turističke-hitne ambulante, osiguranja, itd.) kao i razvoj zdravstveno turističke platforme sa svim informacijama na jednom mjestu.
- Podizanje nivoa znanja o značaju zdravlja (pušenje, šećer, masna ishrana, nulta fizička aktivnost, itd.).
- Akreditacija i standardizacija zdravstvenih ustanova u skladu sa principima dobre kliničke prakse i međunarodnim standardima kvaliteta u toj oblasti (nacionalna i međunarodna) koja podrazumjeva i formiranje Odjeljenja za akreditaciju zdravstvenih ustanova pri Ministarstvu zdravlja uz donošenje adekvatnih zakonskih akata (Pravilnik o akreditacijskom postupku...)
- Monitoring kvaliteta usluga i proizvoda u okviru ove prioritetne oblasti
- Klustersko udruživanje i povezivanje srodnih crnogorskih zdravstveno-turističkih ustanova ili njihovih segmenata koje se bave medicinskom rehabilitacijom.
- Obezbeđivanje početnog kapitala pod povoljnim uslovima kroz investiciono-razvojne fondove i banke i stvaranje zakonskih uslova za privatno-javno partnerstvo.
- Usvajanje poreskih olakšica za zdravstvene ustanove i farmaceutske kompanije koje stvaraju dodatnu vrijednost u oblasti zdravstvenog turizma.
- Podrška Regionalnom projektu za osnivanje Instituta za održive tehnologije u jugoistočnoj Evropi kao projekta od posebne važnosti za državu Crnu Goru.
- Povezivanje s međunarodnim facilitatorima zdravstvenog turizma.
- Statističko praćenje učinaka zdravstvenog turizma.
- Uspostavljanje eko sistema za jačanje podrške preduzetništvu i inovativnim rješenjima u zdravstvenom turizmu.

EDP AKTERI

KOMPANIJE

Institut „Dr. Simo Milošević“, Opšta bolnica „Meljine“, Hoteli i rizorti, turističke agencije, privatne zdravstvene ustanove, farmaceutske kompanije, ICT kompanije, TEHNOPOLIS

POSLOVNE ASOCIJACIJE

Privredna komora Crne Gore, Unija poslodavaca, MBA, Ljekarska Komora Crne Gore, Farmaceutska Komora Crne Gore, Stomatološka Komora Crne Gore, Komora fizioterapeuta

JAVNE INSTITUCIJE

Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo nauke, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo sporta, Nacionalna turistička organizacija Crne Gore, Lokalne turističke organizacije Crne Gore, JP Morsko dobro, JP Nacionalni parkovi, JP Skijališta Crne Gore, Institut za javno zdravlje Crne Gore; Institut za standardizaciju Crne Gore, Klinički centar Crne Gore; Crnogorska agencija za lijekove i medicinska sredstva; OB „Danilo I“ Cetinje; Javna ustanova za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci Podgorica; Centar za autizam, razvojne smetnje i dječju psihijatriju „Ognjen Rakočević“; Javna apotekarska ustanova Montefarm, Investiciono-razvojni fond, Sekretarijat za razvojne projekte.

NAUČNO OBRAZOVNE INSTITUCIJE

Crnogorska Akademija nauka i umjetnosti

Univerzitet Crne Gore,

Univerzitet Adriatik,

Univerzitet Donja Gorica,

Univerzitet Mediteran

CIVILNI SEKTOR

CTU, Udruženje stranih investitora

INDIKATORI

Indikator	2018	2022
Direktno učešće turizma u BDP-u	7,6% (2017)	10%
Ukupno učešće turizma u BDP-u	23,6% (2017)	25%
Broj ležajeva u liječilištima	1500	1700
Broj ležajeva u hotelima i sl. objektima u turizmu	41000 (2018)	42000
Udio broja noćenja u liječilištima u odnosu na ukupan broj noćenja	1,8%	3%
Udio broja dolazaka u liječilištima u odnosu na ukupan broj dolazaka	0,9%	1,5%